

I přes klesající chudobu zůstává kvalita života stejná

Social Watch Report 2014 – Venezuela

Rafael Uzcátegui

Programa Venezolano de Educación-Acción en Derechos Humanos (Provea)

Statistiky od roku 1999 přisuzují venezuelské vládě úspěchy v boji proti chudobě. Ty nicméně ztrácí na kráse, pokud vezmeme v úvahu násilí a špatnou bezpečnost, které znemožňují přístup ke vzdělání, zdravotnictví, limitují možnosti trávení volného čas nebo navštěvování veřejných míst. Ústavní a právní reformy realizované od roku 2008 představují zhoršení po pozitivním vývoji v oblasti základních lidských práv z prvního prezidentského období Huga Cháveze. Nové reformy centralizují politickou moc, omezují účast veřejnosti v politickém procesu, limitují demokratickou svobodu a pluralismus a také zvyšují militarizaci společnosti. Zároveň se autority snaží o kriminalizaci společenského protestu.

Po svém zvolení prezidentem v lidovém hlasování v roce 1998 zahájil Hugo Chávez nový politický proces, tzv. „pátou republiku“. V něm sdružoval koalici sil, které byly u moci již od roku 1958, a společnost od něj měla tehdy velká očekávání. Jeho vláda si dala předsevzetí obnovit demokratické instituce, podpořila přijetí Ústavy Bolívarovské republiky Venezuela, která byla vytvořena zákonodárným shromážděním a schválena pro referendum 15. prosince 1999. Od té doby se tato, podle Cháveze „nejlepší ústava na světě“, stala základem jeho společenského a politického projektu, ve kterém byla hlavním hráčem moc výkonná.

Řada sociálních organizací, které se v procesu aktivně angažovaly, ocenily pokrok a záruky ústavy v ohledu ochrany lidských práv. Článek 2 stanovuje státu povinnost zaručit právo na „život, svobodu, spravedlnost, rovnost, solidaritu, demokracii, sociální zodpovědnost a všeobecné dodržování lidských práv, etických norem a politického pluralismu.“ Článek 19 říká: „V souladu s principem pokroku a zamezení jakékoliv diskriminace stát všem zaručuje požívání a uplatňování nezcizitelných, nedělitelných a vzájemně závislých lidských práv.“ Ústava navíc přiznala ústavní důležitost světovým úmluvám o lidských právech, mezinárodní justiční orgány postavila nad orgány národní, zavázala stát vyšetřovat a trestat porušování lidských práv, z těchto procesů vyloučila vojenskou justici, nařídila reparaci pro oběti, zakázala amnestii a odpuštění trestu v případech porušení humanity, vážných útoků na lidská práva a válečných zločinů.

Ani ne šest let po schválení ústavy, a po svém znovuzvolení v prosinci 2006, se místo této ústavy stal základem Chávezova projektu „zrychlený přechod k socialismu jednadvacátého století“¹. Následující rok navrhl ústavu změnit pomocí referenda. Organizace zaměřující se na ochranu lidských práv varovaly, že by tato iniciativa mohla ohrozit pluralismus a demokratickou účast. Jen těsná porážka oficiálního návrhu prokázala, že značná část společnosti, jejíž velká část se s vládou ztotožňovala, odmítala nebo nepochopila plány prezidenta Cháveze. Tento kritický proud uvnitř „bolívarskeho hnutí“ zpochybňoval vybočení od společenského konsensu, kterého bylo dosaženo při tvorbě ústavy v roce 1999.

Vláda ovšem trvala na svém a v prosinci roku 2008 občané schválili dodatek, který umožnil nekonečné znovuzvolení prezidenta a dalších činitelů vybraných lidovým hlasováním. V roce 2010 byl schválen tvz. zákon o oprávnění², který výkonné moci umožňuje obejít se bez parlamentního schválení. Výkonná moc ze své vlastní iniciativy vydala 54 zákonů, z nichž některé pozměňovaly strukturu státu, a centralizovaly moc, omezovaly demokratické svobody, navyšovaly militarizaci společnosti a snižovaly šance na pokojný pluralismus. Tímto způsobem skončila Venezuela s ústavou, která se od té přijaté v roce 1999 značně odlišuje.³

V průběhu prezidentské kampaně před volbami 7. října 2012, popsal Hugo Chávez ve svém „Programu pro bolívarské socialistické zřízení 2013 – 2019“ model státní organizace komunálního typu, který nebyl součástí původní ústavy. Tento model plánoval pozměnit územní rozdělení země a odebrat pravomoci různým stupňům místní a regionální moci. I přesto, že Chávez obešel zavedené procesy demokratických institucí, se jeho komunální projekt po získání 55 % hlasů a třetího prezidentského mandátu těšil relativní legitimitě.⁴

Méně chudoby, stejná kvalita života

Podle Národního statistického úřadu dosáhla vláda prezidenta Cháveze významného snížení chudoby.⁵ V roce 1998 žilo 54,48 % domácností v chudobě, z toho 23,37 % v chudobě extrémní. V roce 2011 tato procenta klesla na 31,62 % domácností žijících v chudobě, ze kterých 8,53 % bylo stále postiženo chudobou extrémní. Chudoba je definována jako stav, kdy výše příjmu není dostatečná pro získání zboží a služeb ze spotřebního košíku, který je nezbytný pro přežití a uspokojení základních potřeb.

Tento způsob měření chudoby je užitečný při vyhodnocování dopadů sociální politiky na tu část společnosti s nejnižšími příjmy. Nicméně není dostačující k dosažení závěru, zda zlepšení těchto ukazatelů představuje skutečné zlepšení úrovně života obyvatel. Další, nepeněžní stránky chudoby ovlivňují každodenní život a spotřebním košíkem je není možno změřit.

Ve Venezuele ovlivnilo násilí a špatná bezpečnost kvalitu života obyvatelstva ve všech větších městech. Počet vražd se více než zdvojnásobil z 5 968 případů v roce 1998 (25 na 100 000 obyvatel) na 13 400 v roce 2011, podle vyšetřování organizace Cuerpo de Investigaciones Científicas, Penales y Criminalísticas. Toto číslo ještě vzroste, pokud zahrneme případy vražd z důvodu „odporu vůči autoritě“. Přibližně každou půl hodinu je zavražděna jedna osoba.

Nárůst násilí a zhoršení bezpečnosti omezují v nočních hodinách možnost navštívit veřejná prostranství a realizovat volnočasové aktivity všeho druhu. Navíc upírají společenská práva těm nejzranitelnějším skupinám společnosti. Třiasedmdesát procent studentů dotazovaných Centrem Gumilla bylo svědky násilí ve školách což, společně s častými krádežemi školního vybavení a nábytku, negativně postihuje jejich právo na vzdělání. Ke zhoršení situace přispělo snížení počtu hodin ve večerním středním a vyšším vzdělávání nebo odchod vyučujících z výukových center v oblastech s vysokou zločinností.

Dále byly ukončeny noční pohotovostní služby ve státních nemocnicích a omezeny úřední hodiny v soukromých zdravotnických zařízeních. Jednotky intenzivní péče kolabují pod návaly lidí zraněných střelnými zbraněmi, což ztěžuje poskytování pomoci dalším pacientům vyžadujícím urgentní péči.

Ve druhém prezidentském období Huga Cháveze se značně zabrzdl pokles chudoby. Chudoba se snížila o 16,4 % během ani ne dvou let v období 2004 a 2006 a v následujících čtyřech letech jen o 1,8 %.⁶

Kriminalizace obrany lidských práv

Venezuela zahájila kroky k odchodu z Meziamerické komise a soudu pro lidská práva. Komise nad tímto rozhodnutím vyjádřila lítost: „Pokud tento stát doopravdy odchod zrealizuje, obyvatelé Venezuely ztratí jednu z možností jak chránit svá lidská práva, stanou se zranitelnějšími vůči zneužívání a budou mít méně prostředků k obraně.“⁷

Toto rozhodnutí je plodem politické doktríny, která neuznává a kriminalizuje instance mezinárodní ochrany lidských práv, stejně jako organizace občanské společnosti, které se na mezinárodní instituce obrací. Prezident Chávez vedl útoky proti těmto institucím a soud obvinil z toho, že je „imperialistickou paží napadající Venezuelu“. Také oznámil, že jeho stát odchází „kvůli své důstojnosti“.⁸ Vikariát pro lidská práva arcidiecéze v Caracasu ve své zprávě z roku 2011 registruje 76 agresí proti obráncům a obránkyním lidských práv. Celkem bylo 92 obětí.⁹ Podle zprávy bylo kvůli konfliktům ve stavebním odvětví 28 odborářů zabito nájemnými vrahy. Tato církevní organizace dále evidovala 5 násilných smrtí obránců práv na vlastnictví půdy a varovala, že stát zanedbává svou povinnost „zaručit bezpečnost venkovských vůdců“ a „prošetřit a potrestat dosud neprozkoumané porušování lidských práv v tomto sektoru.“¹⁰

Fórum pro život, které se skládá z osmnácti národních organizací zaměřujících se na lidská práva, odsoudilo 30. dubna 2012 jako jasný kriminální čin „útoky (...) namířené přes sociální sítě a komunikační média na Humberta Prada, z organizace *Observatorio Venezolano de Prisioneros*, a Carlose Nita Palma z *Una Ventana a la Libertad*.“

Útoky byly obzvláště silné v případě Prada, který byl v červnu roku 2011 obviněn Ministrem pro vnitřní vztahy a spravedlnost, Tareckem El Aissamim ze „spoluúčasti na masakrech z dřívějšíka“. El Aissami také Observatorio nazval „pomocníkem ministerstva zahraničí USA“ a obvinil jej ze „snahy destabilizovat vězeňský systém“.¹¹

Ministryně pro vězeňskou službu Iris Varelová prohlásila 1. listopadu roku 2012 po slyšení u Meziamerického soudu pro lidská práva, že Prado, Nieto a Rocío San Miguel z organizace *Control Ciudadano* se v kauze účastnili, aby tak „ospravedlnili svůj plat a i nadále zůstali financováni vládou USA“ přes Mezinárodní rozvojovou agenturu (USAID) a *Fundación Nacional para la Democracia*, což je soukromá instituce se sídlem ve Washingtonu, která čerpá z rozpočtových fondů.

V roce 2012 začal soud proti generálnímu tajemníkovi odborového sdružení *Sintraferrominera* Rubénovi Gonzálezovi, jehož slyšení bylo třikrát odloženo. Po tom, co podpořil stávkující pracovníky, kteří požadovali dodržování kolektivní smlouvy, byl González 28. února 2011 ve městě Puerto Ordaz odsouzen k sedmi letům, sedmi měsícům, dvaadvaceti dnům a dvanácti hodinám vězení za zločiny „podněcování trestného činu“, „omezování svobody práce“ a „narušení režimu zabezpečených zón.“ Jen o tři dny později byl tento trest zrušen Nejvyšším soudem a ten nařídil nové ústní a veřejné slyšení. Místo předběžné vazby také nařídil, aby se obžalovaný dostavil každých třicet dní k soudu a zakázali mu opustit zemi.

Podle dříve zmiňované zprávy se ve státě Bolívar (kde žije Rubén González) v podobném trestním řízení v roce 2010 nacházelo 72 odborářů za činy spojené s nároky na změnu

pracovních podmínek. V prvním čtvrtletí roku 2011 se toto číslo zvedlo na 95. Po změnách trestního zákoníku z roku 2005 se postupně vytváří právní rámec, který omezuje právo na pokojné demonstrace. To se projevuje v policejních a soudních zásazích proti aktivitám, které jsou tradičně spojovány s prací odborových organizací, jako jsou pokojné demonstrace, stávky nebo protesty na veřejných úřadech a místech výkonu práce. Tento trestní právní rámec sestává z článků 191, 218, 283, 285, 286, 357, 358 a 468 trestního zákoníku, článků 47 a 56 ústavního zákona o bezpečnosti státu, článků 139 a 141 zákona o ochraně osobního přístupu ke zboží a službám a článků 24 a 25 zvláštního zákona o ochraně lidu proti skupování, bojkotu a dalšího jednání, které by ovlivnilo spotřebu potravin a produktů podrobených kontrole cen.

NÁVRHY OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI

Fórum pro život, které reprezentuje koalici osmnácti venezuelských organizací zaměřujících se na lidská práva, zveřejnilo 1. října 2012 sérii návrhů nazvaných „Program naléhavých úkonů potřebných pro zajištění dodržování lidských práv ve Venezuele“. Tyto úkony mimo jiné zahrnovaly: zrušení legislativy omezující svobodu všeobecného sdružování; zaručit propuštění představitelů z řad policie a vojska zapletených do případů smrti, mučení nebo zmizení občana či občanky; odebrat výkonné moci právo jmenovat a sesazovat státní zástupce a vojenské soudce; vymýtit všechny formy diskriminace ve vyšetřování a správě justice; dodržovat rozsudky mezinárodních soudů týkajících se ochrany lidských práv a urychleně tato rozhodnutí naplnit, stejně jako podporovat debatu a dialog na národním měřítku ohledně veřejných pravidel a opatření za účelem řešení kriminality demokratickým způsobem a s respektem vůči lidským právům. Celý dokument je k dispozici zde: <http://www.derechos.org/ve/2012/10/02/foro-por-la-vida-agenda-de-tareas-...>

POLITICKÁ KRIZE A NÁRODNÍ DIALOG

Prezidentské volby ze 14. dubna ukázaly, že Venezuela je politicky rozdělena na prakticky dvě stejné části. V návaznosti na ně zahájila organizace *Provea* společně s dalšími organizacemi zaměřujícími se na lidská práva dialog mezi opozicí a vládou se záměrem najít mírové a demokratické řešení pro tuto politickou krizi.

Dnešní polarizace Venezuely má nepříznivý dopad na mír ve společnosti a dodržování lidských práv. Výsledky voleb jsou důkazem toho, že země je rozdělena v názorech na společenský, ekonomický a politický model. Dohoda uzavřená národním shromážděním o konstruktivním dialogu, který by měl napomoci přijetí neodkladných zákonů, je považována za další krok vpřed. Nicméně je zapotřebí, aby celé institucionální vedení státu zaujalo tento postoj, navzájem se jednotlivé složky vedení uznávaly a respektovaly ústavní zásady, a to především v oblasti ochrany lidských práv.

Poznámky:

1. <http://www.scielo.org.ve/pdf/rvecs/v14n3/art05.pdf>
2. Zákon o oprávnění (Ley Habilitante) propůjčuje prezidentovi republiky mimořádné oprávnění schvalovat zákony, aniž by byly projednané národním shromážděním.
3. Některé z těchto zákonů jsou například: Reforma del Código Penal (reforma trestního zákona), la Ley del Consejo Federal de Gobierno (zákon o federální radě vlády), la Ley de Conscripción y Alistamiento Militar (zákon o konškrpici a verbování do vojska), la Ley de la Fuerza Armada Nacional Bolivariana (zákon o bolívarovském národním vojsku), la Ley de los Consejos Comunales (zákon o komunálních radách), la Ley de Pesca (zákon o rybaření), la Ley de Tránsito y Transporte Terrestre (zákon o pozemní dopravě), la Ley para la Defensa de las Personas en el Acceso a los Bienes y Servicios (zákon o ochraně přístupu k výrobkům a službám) a další.
4. Zákon o komunálních radách (Ley de los Consejos Comunales) tyto orgány definuje jako nezbytné články pro vytváření socialismu, což nedává prostor jiným politickým uskupením.
5. V roce 1998 žilo podle příjmu na rodinu 2 068 736 venezuelských domácností (11 212 273 osob) v chudobě. Z nich 803 476 domácností (4 524 392 osob) v chudobě extrémní. Naopak v roce 2011 bylo chudých domácností 1 836 227 (9 080 941 osob), mezi nimiž 482.636 (2.450.621 osob) žilo v chudobě extrémní.
6. Ve druhém pololetí roku 2007 žilo 1 804 628 domácností v chudobě. O čtyři roky později se toto číslo zvýšilo na 1 836 227, jinými slovy došlo k nárůstu o 31 599 domácností.
7. Comisión Interamericana de Derechos Humanos, “CIDH lamenta decisión de Venezuela de denunciar Convención Americana sobre Derechos Humanos”,
<http://www.oas.org/es/cidh/prensa/comunicados/2012/117.asp>
8. El Mundo Económico: “Chávez: La Cidh es un brazo del imperio para agredir a Venezuela”,
<http://www.elmundo.com.ve/noticias/tuvoto/chavez--la-cidh-es-un-brazo-del-imperio-para-agred.aspx>
9. Vicaría de Derechos Humanos de la Arquidiócesis de Caracas: “Informe 2011 sobre la Situación de los Defensores y Defensoras de Derechos Humanos en Venezuela”,
<<http://www.slideshare.net/espaciopublico/informe-2011-sobre-la-situacin-...>
10. Foro por la Vida, “Foro por la Vida rechaza criminalización de ONG que trabajan el tema penitenciario”,
<http://foroporlavida.blogspot.com/2012/05/foro-por-la-vida-rechaza.html>
11. José Antonio Velásquez Montaña: “Este señor estuvo preso por Atraco, Robo a Mano Armada y por Homicidio”, Aporrea, <http://www.aporrea.org/ddhh/a125846.html>
12. Prensa-Ministerio del Poder Popular para el Servicio Penitenciario: “Ministra Iris Varela, durante el programa de radio ‘No te prives’: ONGs venezolanas fueron a la CIDH a justificar el financiamiento que reciben de la USAID y la NED”, <http://www.mppsp.gob.ve/index.php/noticias/540-ministra-iris-varela-durante-el-programa-de-radio-no-te-prives-ongs-venezolanas-fueron-a-la-cidh-a-justificar-el-financiamiento-que-reciben-de-la-usaid-y-la-ned>